

SINKÓ ERVIN:

Szabadka, 1918...

Részlet az „Optimisták” című történelmi regényből I, mely horvát fordításban ebben az évben fog megjelenni.

Ez a történet ezerkilencszáztizennyolc október hónapjának utolsó éjszakájával s az egykori Magyarországnak abban a százezernél több lakost számláló alföldi városában kezdődik, mely voltaképpen óriási poros falu, csak épp hogy volt egy aszfaltírozott, bankokkal, boltokkal és kávéházakkal hívalkodó egyébként szintén szemetes Kossuth utcája, meg egy messzire ellátzó, cifra, emeletes, sőt tornyos városházája, tornyának tetején keresztrel. Ezt a várost akkor Szabadkának hívták és a nyolcablakos sarokház, mely e történet kezdetének színhelye, a tekintélyét tekintve fővárosi professzorokkal is vetélykedő nőgyógyász, a pesti orvosi folyóiratokon kívül, még a bécsi és müncheni szaklapokból is ismert kitűnő orvos, Dr. Seiden volt.

Világos sárgára festett földszintes úriház volt ez. A nagy szárnyas kapujával, ragyogóra fényesített masszív sárgaréz kilincsel, a többnyire csukott spalettáival a csendes mellékutcában a visszavonultságnak és gondozott jólétnek méltóságát érezte, akár maga a ház ura.

Különösen hetivásár idején a távoli tanyákról és a környékről érkező betegekkel, piros huzatos ágyneművel egész kis szekértáborot lehetett látni a ház előtt. Az maga azonban jóformán lakatlan volt. Seiden doktor felesége emberemlékezet óta az év legnagyobb részét pesti ideggógyintézetekben töltötte, Móric, az egyetlen fiú pedig a háború előtt legtöbbször a fővárosban élt, ahol jogot tanult s mikor a pesti éjszakák megviselték a tüdejét, a nagyobb baj és a háború elől Seiden doktor Davosba küldte az ifjú embert. Móric ott töltötte az 1917-es és 18-as háborús éveket s haza a háború láthatóan közeledő vége hozta.

Igy történt, hogy Seiden doktor ez október végi napokban ebéd után már nem egyedül, hanem a fia kíséretében jelent meg a Városi kávéházban. Móricon nem annyira a svájci levegő hatása, mint inkább a svájci ipartermékek, a cipő meg a ruha imponálás minősége tűnt szembe. Ő maga azonban a keskeny mellével és a sovány kis fején szomorú gondossággal elválasztott gyér barna hajával úgy festett, mint valami serdületlen gimnazista, kit lelkiismeretlen felnőttek éjszakáról éjszakára lumpolni visznek. Seiden doktorra a vékonycimpájú nagy orron kívül csak a keskeny, szorosan csukott ajka emlékeztetett. De míg Seiden

doktornál, az ő telt, némileg szigorú kerek arcában az összeszorított ajak az energikus, magában élő és tevékeny férfira vallott, a közéleti személyiségre, aki tudja saját szavai súlyát és ezért megfontoltan gazdálkodik velük — a mindig gyulladt szemű Móric mintha csak azért szorítaná egymásra a vékony ajkát, hogy úrrá legyen ideges remegésükön.

Seiden doktor amint a kávéház forgó ajtaja előtt félrehúzta a nehéz függőnyt, korrektt szívélyességgel kezét fogott a fiával s ment a maga, a Kossuth utcára néző nagy ablaknál álló törzsasztalához, ahol néhány vele egykorú úr, nagyobb részt földbirtokosok társaságában minden délután elolvasta a pesti újságokon kívül a Neue Freie Presse-t és a Berliner Tageblatt-ot. Móric a távolból épp csak fejet hajtott apja társaságának irányába s nyomban a maga kissé vontatott lépteivel, de határozottan a mindig tele kávéháznak asztalai közt abba a távoli sarokba ment, ahol a „művészasztal“ társasága foglalt helyet.

Ez a társaság fiatal emberekből verődött össze, akik valami szekta gőgjével néztek a gazdag, józan és poros parasztváros lakóira s magukat számzötötteknek érezték, mivel hogy itt mulnak napjaik. Hitték, vagy úgy tettek, mintha hinnék, hogy nagy dolgokra volnának képesek, ha majd egyszer üt az órájuk. Milyennek kellene lenni amaz ő órájuknak, nem tudták volna megmondani. Minden esetre készültek rá, de a maguk módján. A társaság egyik tagja, a hangsúlyozottan arisztokratikus hajlamú, aranyszőke hajú szép Sásdi Bandi nap-nap után ugyanazon a kávéházi plüspamtagon üldögélt, szivarral a fehér kezében, hátravetett fejjel s a kék szeme tágrafeszülten meredt a távolba a saját asztaltársasága és a többi, nagyszámú, zajló kávéházi vendégek feje fölött. Azt állította, hogy gondolatban ilyenkor a képeit festi — és beérte azzal, hogy vágyódjék az idő után, mikor majd e benső víziókból megtapintható vásznon festékszagú valóságok lesznek.

Ez a háború előtt volt. Most, hogy Sásdi Bandi hadnagyi uniformisban nemrég tért haza az olasz harcterről — az uniformisa époly gondosan vasalt volt, mint azelőtt a civilruhája — Bandi semmit se változott, legföljebb csak annyiban, hogy még többet ivott, mint azelőtt. Ha leitta magát, akkor kardot rántott s úgy tett, mintha minden „adóalanyt“ össze akarna kaszabolni s ha egy-egy ilyen éjszakai botrány idején egy-egy bakával került szembe, aki a hadnagy úr előtt haptákba merevedett, akkor Bandi csörögve dugta vissza hüvelyébe kardját, tiltakozott az ellen, hogy neki tisztelegjenek és azt ordította, hogy „a magyar baka szent, mint maga a szenvedés“. Egyébként pedig, hadnagyi uniformisban is csak ült a kávéházi plüsdíványon, szép aranyszőke fejét hátravetve s tágrafeszült kék szemével némán meredt a szivarja füstjébe. Megint volt mire várnia.

— Még nem szabad, festő szándékkal még nem szabad a szent fákra nézmem, sok még a szenny, a vér, sok még az ember a szememben — mondta az ő sajátos stílusában, mely a művészasztal egész társaságának félig játékos, félig patétikus beszédmódja lett.

A fő, a társaság számára mérvadó személyiség azonban kezdettől fogva Tósó volt. Ő nem áltatta magát kontinenseket átfogó regénytervekkel, festő se akart lenni, verseket se írt. Nem várta, hogy majd egyszer „üssön az órája“, úgy találta, hogy már ütött és pedig akkor, mikor bunyevác ügyvéd fiának született. Hosszú évek óta mindig újra beiratkozott az egyetemre azon a címen, hogy majd egyszer mérnök lesz. Már a háború kitörésekor is közel járt a harminchoz. A kérdésre, hogy mi a foglalkozása, hogy tölti napjait, úgy foghelyről s a maga kissé szlávós akcentusával azt szokta felelni: szorgalmasan élek. A művésztársaság neki nem az ő szektáját, csak holmi fészket jelentett, melybe követke-

zetesen vissza-visszatért, de legtöbbször csak úgy, mint fölényes és előkelő idegen.

Seiden Móricnak Tósó volt az ideálja és pedig még abból az időből, mikor még Tósó is gimnáziumba járt. Móricnak mindig még több pénze volt, mint Tósónak, de mit használt ez, ha képtelen volt egy korty abszintot lenyelni s ha míg Tósó frissen tivornyázott szép nőekkel, Móric csak nézőként tudott szerepelni.

Még egy régi, a háború előtti évekből való tagja volt a társaságnak: Jócó, a félszemű, kopaszodó, mindig letört újságíró — újságíró csak anynyiban, hogy tíz év előtt csakugyan lefordította Andrejev Leonidnak egyik regényét. Akkor folytatásokban meg is jelent az egyik pesti lapban, melynek meglehetősen rövid ideig ő vidéki tudósításokat is küldött. Azota azonban Jócó csak búsult és verseket írt halott szeretőjéről, Jankáról, verseket, melyek a halott nővel átélt érzelmi gyönyöröket s azok minden változatát beszélték el oly részletes hűséggel, akár valamely sexualpathologiai tankönyv. Seiden Móric, ezt a költészetet „megdöbentő erejűnek, kiválóan eredetinek és forradalmian merésznek” találta, Tósó azonban már rég nem volt hajlandó meghallgatni Jócó verseit, míg Sásdi Bandi, hűen az ő passzív természetéhez minden ellenkezés nélkül hagyta, hogy Jócó felolvasson neki, hogy aztán a felolvasás végén elmélyedve sóhajtson fel, szólván: — Janka, Janka, mely szerencse, hogy sose élt a szegény!

Jócó ennek fejében bőségesen szórakoztatta Sásdi Bandit a nagyapjáról, a Legetics Jócóról szóló történetekkel, kinek Budapesten, Pétervároton és Bécsben egyszerre futottak a versenylovai s beszélt az ő saját gyermekkori emlékeiről, távoli multról, mikor Moszkvában csilingelő trojkán a nagyapja ölében a havas úton Juszupov herceg kivilágított palotájába hajtottak. Sásdi Bandi kifogyhatatlan odaadással hallgatta, mert meggyőződése volt, hogy nem fontos, vajjon mindebből valami is igaz-e a fontos csak az, hogy a történet jól legyen elmondva s csak ebből a szempontból s minden rosszmájúság nélkül emlélázva sóhajtotta, ha a félszemű, kopasz, gyűrött Jócó éjfél tájban Juszupov hercegnek és nejeének kivilágított termeihez ért: — Be kár, ó, be kár! Akkor már mért nem a jó cárhoz, valamely kitűnő Romanovhoz vitt boldogult Legetics, derék nagyapád!

Ellentétben Jócóval, Seiden Móricot még Sásdi Bandi sem szenvedhette. Mikor egyszer a háború alatt Bandi hazajött szabadságra és beszélt a jótéteményéről, melyet egy vad pergőtűzben pár fiola morfium gyakorol az emberre, Tósó azt mondta neki, hogy hiába beszél, benne nem fog partnerre találni, Jócó csak fáradtan legyintett, hogy őt már nem érdeklik e fajta szenzációk, ellenben Seiden Móric nyomban emlékezett Baudelaire-ra, aki könyvet írt a kábítószerek által előidézett csodálatos idegállapotokról és kijelentette, hogy feltétlenül ő is meg akarja próbálni. Bandi erre ott mindjárt elővette teckendőjét, amire Seiden Móric nem volt elkészülve s egész ijedten tiltakozott, hebegett s még aztán is elkerülte Bandit, míg csak az megint vissza nem ment a frontra, Seiden Móric pedig, akit Bandi már csak „zsidó puhánynak” nevezett, ki Svájcba.

Sásdi Bandi szerette, ha még valaki ül mellette vagy vele szemben akár beszél az, akár nem, csak ott legyen s legyen neki kihez intézni szavait, ha nagy hallgatás után, mint egy bonyolult és hosszú számadás végösszegét közölve, felsóhajt: — Beh bús, beh bús mindez.

Így történt, hogy a társaság nagyobb részt alkalmi, véletlen, úgyszólván átutazó tagokkal gyarapodott, mint a sánta vendéglős kihez a kaszinóbeli urak pörköltre és sörre jártak s aki délutánonként kártyázni

járt a Városi kávéházba, hasonlóképp egy fiatal divatárkereskedő, zenebarát, ki Bandinak hitelbe két nehéz selyemnyakkendőt adott el, akadt egy városi hivatalnok is, idősebb úr, agglegény, aki unalmában néha Bandi asztalához ült. Ha az ilyen ismeretségek létre se jöttek volna, ha a háború nem úgy hozza, hogy Bandi hazajön szabadságra és „az igaziak” közül senkit se talál otthon — Tósó mindjárt a frontra ment, amint a háború kitört, Jócó valamelyik paraszt rokona tanyáján elősködött — bővült a társaság a háború alatt „igaziakkal” is, mint amilyen a bozontos üstökű Fluck, a városi zeneiskola hegedűtanára. Ez utóbbi igaz, csak a „keserűség napjaiban” jelent meg a társaságban. Ha azonban Fluck, ugyanez a Fluck közönbösen szigorú arccal sietett el az utcán Sásdi Bandi mellett s épp csak hogy sietősen odaköszönt neki, mint valami elfoglalt „adóalany”, Bandi tudta, hogy ennek semmi jelentősége a barátságra nézve, ez csak annyit jelent, hogy Fluck felől megint elmultak a „keserűség napjai”, a „szegény zenélő” a lendület napjait éli, bezárkózik, gyakorol, órákhosszat ujj- és csuklógyakorlatokat játszik, „a szegény”, lefekvés előtt Dantet, sőt talán Arisztotelesz logikáját olvassa s már hajnalban felkel, mert nincs zseni vasszorgalom nélkül. Ez így változik a nemeslelkű zenélőnél s Bandi tudja, hogy három nap vagy legfeljebb egy hét múlva majd megint megjelenik a Városi kávéházban, leül mellé a plüspamlagra és búsulni fog, mint egy hím Niobe és inni fog, mint egy kefekötő.

Megint másfajta ismeretség volt a Bádi Józsival való. Bandinak még a háború előtti időkben szemébe tűnt, mint ahogy mindenkinek fel kellett hogy tűnjön ez a kalap nélkül, télen is kihajtott inggallérral járó, hosszú kamasz, aki szájában cigarettával, hóna alatt könyvekkel, nagy léptekkel úgy járt az utcán, mintha nagy vizeken gázolna át s ha nem volt egyedül, akkor napszámosok, parasztok, munkások csoportjából ritt ki, észre kellett venni, mint valami ferde tornyot. Ez a Bádi Józsi lett aztán Fluck társasága azokban a korszakokban, mikor Fluck a lendület lázában csak hűvösen épp csak üdvözölte Bandit. A fiúnak hegedülni kellett volna tanulnia Flucktól, aki ehelyett a tanítványával együtt a Munkásotthonba járt el és hallgatta, amint ott az a földmunkásoknak előadásokat tart az általános választójogról, a társadalom fejlődéséről és közben Ady-verseket szaval. Fluck összeveszett a gimnáziumi tanárokkal, akik ifjú barátját különböző tantárgyakból addig buktatták, hogy az végül kijelentette, hogy nem is próbálkozik tovább, mert nem akar érettségit szerezni olyan társadalomban, melyben a tanulás csak olyan gyermekek kiváltsága, akiknek mint neki is, gazdagok a szülei. Fluck nemcsak a szüleivel szemben vette védelmébe az ő Józsikáját, hanem Sásdi Bandival szemben is körömszakadtáig védte.

A háború kitörése után Bádi Józsi eltűnt. — Hol a barátod? — kérdezték Fluckot, aki Bandi és Tósó búcsúztatására — másnap kellett bevonulniok — nagyobb szabású ivászatot rendezett. S akkor Flucktól furcsa híreket hallottak. A fiú lázított a háború ellen, úgy hogy letartóztatták, becsukták, szerencsére kiskorú és így sikerült elérni, hogy még aznap futni hagyják. Alig hogy a szülei sok utánjárással kiszabadították, a kölyök már megint a Munkásotthonba ment. A Munkásotthon vezetősége egyszerűen kénytelen volt kidobni. A fiú most Fluckkal se akar találkozni, magára zárta a szobáját és az anyja sírva jött Fluckhoz: — Nézze tanár úr, én tudom, hogy míg mi magának azért fizettünk, hogy a Józsika hegedülni tanuljon, maga hagyta, hogy a fiú magát befolyásolja, hagyta, hogy ő vezesse magát és csak nagyobb lett a szerencsétlenség, mint volt. Nézze, tanár úr, most csak egy módon teheti jóvá, amit ellenünk elkövetett. A Józsika most egész nap fel-alá jár az átkozott

könyvei közt, félek, hogy még kárt tesz magában. Nézze, tanár úr, kegyed szokott mulatni, zülleni, vigye magával a Józsit, beszélje rá, hogy ...

Tósó nevetett:

— Beszélj rá, hogy zülljön. Hát mért nem hoztad ide „zülleni“? Így történt, hogy Báti Józsiiban a művészasztal a maga legifjabb tagjára tett szert, mert mikor Bandi 1916-ban hazajött szabadságra, ott találta Fluck mellett a kávéházi plüszdiványon Báti Józsit és pedig kemény gallérral, keményített manzsettával, homlokán lógó elválasztott hajjal, lobogó La Vallière nyakkendővel és gondosan vasalt nadrágban. Egy esztendővel később Báti Józsi is katona lett s a fronton véletlenül együvé került Sásdi Bandival s majdnem barátok lettek. Báti Józsi ez időben a buddhizmus és Nietzsche között ingadozott, egyik nap misztikus, másik nap forradalmi verseket írt s az a kellemetlen tulajdonsága volt, hogy minduntalan meg akarta nyerni Bandit a pillanatnyi meggyőződésének. Bandi nem látta be, hogy mért akar valaki mindenáron valami meggyőződést vallani s ha már van meggyőződése, mért nem örül vele magában, mért molesztál vele idegeneket vagy barátokat. — Biztos szebb verseket írnál, ha nem volna mindig egy meggyőződésed — sólt nem egyszer sóhajtvá Báti Józsihoz.

— Bármilyenek is, sajnos ők mégis az egyetlen társaság ebben a városban, melyben bizonyos művészeti és szellemi kérdéseket egyáltalán szóvá lehet tenni — így mentegette magát Török Géza, aki valahányszor birtoka miatt Pestről rövidebb időre kénytelen volt haza utazni Szabadkára, otthonléte unalmas napjaiban el-el szokott látogatni a Városi kávéházba a művésztársaság asztalához. Fluck a „keserűség óráiban“ kijelentette, hogy Török Géza az összes kontinensek legtehetségtelebb magánzója, szidta mint a bokrot, de a lendület óráiban vágyódott utána, mint a társaság legműveltebb tagja után, végül is Török Géza öt nyelven beszél, ért a zenéhez, szociológiához, járatos a természet-tudományokban, s ilyenkor még azt is a Török Géza erényei közt emlegette, hogy az elvből nem fizeti ki a más cehhét.

Báti ismerte Török Gézának egy előkelő pesti kiadóvállalatnál megjelent verseskönyvét s Fluckkal szemben azt hangoztatta, hogy egy ember, aki a világháború idején képes rá, hogy az ágya előtt álló két papucsáról hosszú verset írjon, ha az a vers mégoly gyönyörű is, az ő számára jégbehűtött kultúrmandarin és nem költő.

Fluck majd összeveszett Bátival, éretlen kölyöknek, önteltnek, tudatlannak, mindennek lehordta és a szóbanforgó vers védelmére a filigrán japán miniatűrök művészetét emlegette.

— Drága Fluck, tegye szívére a kezét és úgy mondja meg, hogy szimpatikus-e magának az a magatartás, mely költészete témájául egy világháború kellős közepén a saját két komótcipőjét tudja választani?

— Nem tűröm — tiltakozott Fluck — hogy bárki is mint egy revolvert kérdést szegezzon a mellemnek. Török Géza örök életében gyomorbeteg ember volt s ez persze kihat az intellektusra s azon kívül a komótcipőről való verset évek előtt írta, mikor maga még, Józsikám, tojásban volt s mikor az még modern volt. Ma Török Géza szélső baloldali szocialista és ami a verseit illeti, olyan hatalmas verseket ír, amiket én a szegény muzsikuszemmel meg se értek.

A szóra: szélső baloldali szocialista, Báti Józsi felütötte fejét s még aznap beállított Török Gézához, kinél az emeletes családi házában, a külön az ő számára fenntartott garszon-lakásban kérdezve és vitatkozva, majd aztán csak a másik szavait hallgatva addig ült, míg vendéglátója a telhetetlen látogatótól kimerülve tapintatosan ki nem tessékelte. De a hónap

alatt, Báti halom könyvet s a „Tett“ című Pesten megjelenő futurista irodalmi folyóirat eddig megjelent példányait vitte magával — mint régen, a háború előtt, mielőtt még a Munkásotthonból kidobták s mintha máris megint civilben volna.

Ekkor az utcák, főleg éjszaka, a már rendetlenül hazaözönlő katonák lövöldözésétől voltak hangosak s itt is, ott is csörömpölve zúzódtak be gazdag házak nagy üvegablakai. Seiden doktor bár maga is tagja volt a hirtelen megalakult szabadkai városi nemzeti tanácsnak, nem titkolta, hogy ezt a mai állapotot ideiglenesnek tartja, komolytalannak az egész nemzeti tanácsot, mely néhány napon belül, amint az Entente-al rendbe jöttünk, át fogja adni helyét egy erőskező, „minden rendezvényt vasmarokkal elfojtó hatalomnak“. Seiden doktor eddig Tisza István híve volt, de hasznosnak tartotta, hogy most mikor a háborút Magyarország elvesztette, Károlyi Mihály legyen az ország szószólója a győztes Entente-hatalmaknál. Közben majdnem elégtétellel állapította meg, hogy a hazaözönlő katonák hátálánul túllépik azt határt, melyet a pesti októberi forradalom hivatalos szervei engedélyeztek nekik. De mikor október harmincegyedikén a „Bácsmegyei Napló“ rendkívüli kiadásban jelentette, hogy gróf Tisza Istvánt megölték, a Városi kávéházban, még a kártyaasztaloknál is egy pillanatra akkora csend lett, mintha egyszerre még a maguk mindennapi kis ügyeiken túl nem látó emberek is mindenki egyszerre döbbenet eszmélt volna rá, hogy ezzel a golyóktól átluggatott, elvágódó szikár testtel együtt egy öröknek hitt, de már rég halállal vívódó egész világ vonaglott volna utolsó. A csendben, mely hirtelen egy pillanatra elhatalmasodott, az emberek sápadtaknak látszóttak, mint hajón a tengeri betegek és ekkor az egyik márványasztal tetejéről valaki szinte sikoltozva kezdett kiabálni, belekiabálni a nagy, zúfoltan tele Városi kávéház tetsendjébe a háború millió halottjáról és nyomorékjáról, arról hogy most már mindig a nép fog itélni s hogy ezután már másképp lesz minden, de minden. „Szűzek voltunk a forradalmak magas piros hősi nászágyán“, ahogy Ady mondta, de most már, de most már ...

Az első hang, mely a még mindig az asztal tetején hadonászó hórühorgas sovány fiú fülébe jutott, a Sásdi Bandi szaya volt, aki az utolsó, elfúló szavaknál lépett be a kávéház forgó ajtaján s most a nehéz függönyök előtt megállva messze hallhatóan megszólalt:

— Ki az a hosszú majom ott az asztal tetején? Báti Józsi? Rézség a kölyök, biztosan.

Sásdi Bandi már elfoglalta a helyét a művészasztalnál, melyen ott állt még a Báti Józsi félig kiivott feketéje. Báti úgy érezte, hogy inkább lehetséges folytatása volna az ő szereplésének a kávéház kristálycsillárjába kapaszkodni s úgy hintázni a kávéházi vendégek, ügynökök, hivatalnokok, orvosok, ügyvédek, földbirtokosok, katonatisztek, nagyparasztok feje fölött — majdnem mindenkiről névszerint tudta kicsoda — mint hogy visszamenjen az asztalához s csak egy percig is együtt üljön ezekkel, akikkel eddig annyit volt együtt ugyanebben a Városi kávéházban. Bandi a hadnagyi uniformisában, melyről az utcán bakák vágták le a tiszti csillagot, csak ült a plüszdiványon, ült bosszúsán és hideg megvetéssel meredt a levegőbe. Bátit még az utcán is az a szégyenérzés mardosta, melyet a kaszárnyaudvaron érzett, mikor az őrmester azért, mert a gyakorlótérről hazajövet nem énekelt, büntetésből kiállította a kaszárnyaudvar közepére és vigyázz állásban félóra hosszát katonanótákat énekeltetett vele.

— Jó napot, Báti elvtárs! — riasztott rá egy ismerős csengésű hang.

Német elvtárs volt, az öreg ácsmunkás, az öreges pápaszemmel, Báti Józsi egykori pártfogó barátja. Semmit se változott s a beszélgetést most is úgy kezdte, mint négy év előtt vagy még régebben.

— Én mint a régi gárdából való — kezdte a foghíjas szájával elégedetten mosolyogva — mindig tudtam, előre megmondtam, hogy ennek egyszer majd be kell következni.

Báti vidáman nevetett először azért, mert annyi idő után megint, mintha semmi se történt volna, hallja a már szinte elfeledett szót: elvtárs, de még inkább, mert a Német elvtárs, a Német elvtárs állítja, hogy ő mindezt előre tudta, megmondta! Ez a Német elvtárs volt az a régi gárdából, aki pápaszemes tekintélyének teljes súlyát latbavetve 1914 nyarán kidobatta őt a Munkásotthonból. Báti akkor tizenhat éves volt és nem értette, mért megy ki a pályaudvarra a Munkásotthon, a szociáldemokrata pártszervezetnek elnöke, a választmány minden tagja és éljenez és a város előkelőségeivel egy sorban állva lobogtat kendőt és szór virágot az induló menetszázadok felé. Pongrác doktor, fiatal ügyvéd volt a pártszervezet elnöke. Báti akkoriban, mint akit a csordája kitaszított, de a csordája szaga még mindig ellenállhatatlanul vonz, szakadatlanul, nap nap után a pályaudvar környékén ódöngött s így találkozott egy napon Pongrác doktorral, aki már nem civilben ment, hogy integessen a menetszázadoknak, hanem már maga is csukaszürke egyenruhában, hátán borjú, övén tölténytáska, vállán puská. Rá se nézve Pongrác doktor arcára, Bátit csak az igazságok, csak az igazság sorsa izgatta és kérdésekkel állta útját Pongrác doktornak: — Úgy-e nem igaz, amit az újságok írnak? Igaz lehet, hogy a német munkásság képviselői kezet fogtak a császárral, hogy Berlinben a munkások nyílt téren elégették a vörös zászlót? Úgy-e az Internacionálé Baselben nem fogja hagyni, hogy a munkásság nemzeti háborúban egymást öldösse?

Pongrác doktor (mint Báti épp a napokban hallotta, Pongrác orosz fogságba esett, majd mint vörös katona a fehérek kezébe került s úgy pusztult el) akkor csak annyit felelt neki, hogy vigyázzon a nyelvére, pár nehéz hét, tán hónap következik, azt ki kell böjtölni... És Báti most arra is emlékezett, hogy ugyanezen az utcán, melyeken most Német elvtárral jár, látott megkötözött kezű, viaszszárga arcú szerb pópát, csendőrök vezették, míg az utcán vérszomjassá vált fűszeresek, cseléd-lányok, hölgyek és urak akarták kitépni a csendőrök kezéből, hogy meg-lincseljék.

— Hogy hogy oly rég nem láttam — érdeklődött Német elvtárs. Pedig tudja, az egész itteni proletárság szerette magát. Ha jól emlékszem, a mi könyvtárunkat is maga szedte rendbe, én ezt nagyon becsültem az elvtársban. Aranyigazság a Liebknecht Vilmos szva: A tudás hatalom. Szóval elvtársam, hol, merre járt, hogy felénk se nézett?

— Gyerek voltam még. Tudja Német elvtárs, azt hittem, sose többet nem találkozunk, mikor kidobattott a Munkásotthonból — nevetett Báti.

— Mi? Én a Báti elvtársat? Hogy én kidobattam?

— Persze hogy engem — kacagott Báti. — Nem emlékszik: maga azt mondta, be kell bizonyítani, hogy nem vagyunk hazátlan bitangok, meg kell mutatnunk a szerbeknek és így tovább. Én meg azt mondtam, hogy a mi ellenségünk a régi, itt van az országban és a mi zászlónk... Azt mondtam...

— Emlékszem már valami konfliktusunkra úgy haloványan — köh-hentett Német elvtárs s aztán pápaszemét megigazítva fontoskodva emelte fel az ismerős törött körmű mutatójúját. — Akkor azt úgy kívánta

az illető párttaktika. Mindent csak idejében — mondta Marx, de én akkor se haragudtam. Nagyon fiatal volt még kedves elvtárs. Hanem ha elgondolom, hogy húsz év előtt még kakastollas csendőrök fogdostak össze bennünket, mikor az itteni földmunkásokat akartuk megagítani és beszervezni — s Német elvtárs elmerengve nézte a fényes fekete cugos cipője hegyét, hogy aztán hirtelen hátraverse a fejét. — S ma meg, ma a socialista minisztert a király kihallgatásra hívja meg a Burgba! Socialistista miniszter a Burgba!

Gyönyörű őszi napsütésben fürdött a város egész nap s most, ha az alacsony háztetők mögött már le is bukott a nap, a parasztváros szemeletes, lótrágyás utcáin még vibrálni érezte az ember az egész nap áradt hőt s az ősznek azt a varázsát, mely tágasabbnak tünteti fel az elmülő világot, mint a virágzó volt. A kapukban, a boltajtók előtt, az utcasarkokon csoportokba verődött emberek. Mintha a parkettás polgári lakásokból éppúgy, mint a földes parasztszobákból minden élet egyszerre kiköltözött volna az utcára. Egy-egy csoport mellett Német elvtárs és Báti meg-megállottak, hogy híreket halljanak. Úgy látszott, mintha az öröm, hogy a háborúnak vége, már elpárolgott volna, mintha félnének a katonáktól, akik annyifelől áradnak hazafelé. Félholtra vert jegyzőkről, fosztogatásokról beszélgettek. Topolán egy rőfösüzlet vasredőnyét kézigránáttal robbantották fel az útból. És közben a vonatok egyre ontják a katonákat s az emberek önkénytelenül a fal mellé húzódva nézték, ha mindig újra felbukkant egy-egy csoport lerongyolódott, borotvátlan képű katona. S a katonák a frontról, a kórházakból, a lábadozókból mindig csoportosan, tömegekben mentek, hova, senki se tudta, vonatra vártak vagy talán maguk se tudták, mire várnak. Az emberek tompították a hangjukat, eborultan fordultak egy-egy tömeg katona után: mennyen jönnek, mennyien vannak, akik visszajönnek. — És mindüknek puská van a kezében — jegyezte meg egy fehér kötényes korcsmárosné.

— Hajnye — kapott fejéhez Német elvtárs — ellófrálok az időt, pedig már a Munkásotthonban kellene lennem. Tán nem is tudja az elvtárs, hogy most én vagyok az elnök.

— De hisz ez nagyszerű! — kiáltott fel Báti és vele ment.

Négy ablakos alacsony földszintes ház ez a munkásotthon. Valamikor parasztház volt. Csak a kapubejárót kövezték ki. Báti jól emlékezett a hosszú kikövezési vitákra. A nyomdászok az udvart is ki akarták köveztetni, a földmunkások azonban még a kapubejáró kiköveztetésének költségeit is sokallták. A famunkások szakszervezete Német elvtárs kezdeményezésére „proletár szolidaritásból“, mint ő mondta, az udvarban egy kugli-pályát állított fel s csak az anyagot fizettette meg a Munkásotthonnal. Most a kuglizó körül magos halomban heverték mindenféle iratcsomagok; a katonai iroda, mely a háború alatt a Munkásotthon helyiségeit rekvirálta el, hagyta itt őket örökbe. A házgondnok felesége mindjárt megismerte Bátit, örömmel is köszöntötte, noha annak idején súlyos összeütközések voltak akörül, hogy szabad-e a házgondnoknak a Munkásotthon tagjai részére alkoholos italokat felszolgálni. Az asszony most arról beszélt, hogy az ura eddig még nem jött vissza s hogy ő kilószám szerint szeretné eladni a katonai irodából visszamaradt papírost.

Báti emlékezett még rá pontosan: ez itt a nyomdászok szobája volt, ez a famunkásoké, ez a borszakmabelié, akik akkoriban egy vasárnap délutánra átengedték a nőmunkásoknak, akiknek Báti tartott beszédet. Most mindenütt csak földmunkások voltak, de csak kis részük papucsban, legtöbbjük katonaruhában. Német elvtárs rosszalóan állt meg az ajtóban. A fojtó füstben egy ember állt és igyekezett túlkiabálni a töb-

bieket. Némelyek tele torokból igyekeztek csendet teremteni, hogy mindig csak egy beszéljen, de ezzel is csak nagyobb lett a lárma. Amint beljebb mentek, látták, hogy a szomszéd helyiségben ketten is székre állnak és beszélnek. Német elvtárs fejét csóválta és súlyos lépésekkel ment az első, a legnagyobb terem végén álló asztalhoz, reszelt egyet a torkán és kalapját maga mellé téve kulcsokkal teli karikát húzott elő a zsebéből, nyugalommal kikereste a megfelelő kulcsot, kizárta s székén hátradőlve húzta ki az asztalfiókot, előszedte a csengőt, visszatolta a fiókot és felállt. — Mélyen tisztelt elvtársak! — kezdte, miután a csengőt erőteljesen megrázta. De se a csengő, se az ő szavára nem hederített senki. Erre levette szemüvegét, nagy kék zsebkendőjével törölgetni kezdte s mikor már elég tisztának találta, feltette az orrára, újra megrázta a csengőt s harsány hangon kiáltott a terembe: — Tisztelt elvtársak! Van szerencsém mai ülésünket... Egy pillanatra néhányan arra fordultak, de csak egy pillanatra.

— Csupa új alak — fordult Német elvtárs a mellette álló Bátihoz. — Ezek azt se tudják, mifán termett Marx és Engels. De majd megtanulják — tette hozzá mintegy magát nyugtatva.

— Ugyan mit rázza már azt a csengőt, Német elvtárs — vélekedett Báti. — Megnyitották ezek már maga nélkül is az értekezletet.

— És elvtársak — hallatszott egy diadalmas rekedt hang — azt mondom én, rosszul csináltok mindent. Nem deputáció kell ide, nem nemzeti tanács. Mi közünk a városházához? Itt a város ezer hold földje, itt vagyunk mi, oda kell menni a földekre, megcsinálni a paraszttanácsot s kimondani: a föld pedig a miénk. Oroszországban úgy mondták: kisa-játítani.

Szőkehajú, vállas fiatal legény volt, aki így beszélt. Fején honvédsapka, de civilruha volt rajta s nagyobb nyomaték kedvéért bele-bele-rúgott a szöges bakancsával a hosszú padba, amelyen állt.

— Megpróbáltuk, de jöttek és elkergettek — kiabált valaki.

— Elkergettek? rikoltott a legény megvonagló arccal a pad tetejéről. — Hát az hogy megy? Hát néktek nincs puskátok? Földet akartok, de közbe mint a cumplis gyerek elszaladtok: édesanyám, rámnézett a kakas...

Német elvtárs rendületlenül rázta a csengőt, most már a tisztelt jelzót is elhagyta s csak azt kiabálta: Elvtársak, elvtársak... Kis ember lévén, kénytelen volt, hogy végre észrevétesse magát, kezében a csengővel székre állt.

A fiatal honvédsapkás legény, akit beszédjében megzavart, majdnem csodálkozva fordult feijeje: — Mit akar öregem azzal a csengettyűvel?

Német elvtárs a csillogó pápaszem mögül kemény pillantást vetett a legényre. Egész multjában, egész tekintélyében sértve érezte magát. Öreg testével egyet lendült s kezében a csengővel, mely nagyot kondult, egy ugrással ott termett a legény mellett és haragtól reszketve ördített: — Elvtársak!

Még a szomszédos helyiségben zsufolódók is felütötték fejüket, ha nem is a hangra, de a nagy teremben támadt hirtelen csendre.

— Elvtársak! Én a régi forradalmi szociáldemokrata gárdából való vagyok. Ha délután ötre van gyűlés hirdetve, akkor délután ötkor mindenkinek csendben kell lennie, míg az elnök nem adja meg a szót. Aki nem tud fegyelmet tartani az nem öntudatos proletár. Felszólítom azokat, akik nem tudnak csendben lenni és szervezett munkásokhoz méltóan viselkedni, hagyják el tüstént a termet!

Német elvtárs arcán erő, biztonság s őszinte felháborodás tükröződött, mikor karját kinyújtva az ajtóra mutatott. Csak csendes morgás hallatszott, mikor előrecsúszott kerek kézélőjét megigazítva, leszállott a padról s kezében a csengővel a számára szabaddá tett úton visszament a terem végében álló fiókos elnöki asztalhoz. Az emberek lábbujjhegyre állva nézték. Német elvtárs először is leült, aztán két kezével tolva el maga alól a széket, lassan felállt s mintha semmi se történt volna, újra megrázta a csengőt és nyugodt hangon szólt:

— Mélyen tisztelt elvtársak!

Torkát reszelve kis szünetet tartott, mert az emberek a szomszéd helyiségből is tódultak befelé. Sűrű szemöldökét összevonva várta meg, míg teljes lett a csend s csak akkor folytatta:

— Amidőn a pártvezetőség köszönetét fejezem ki, hogy értekezletünkön ily szép számban jelentek meg, ezennel van szerencsém megnyitni értekezletünket és ismertetni annak napirendjét.

Bátinak már öt órára volt találkozója Török Gézával s most hat is elmúlt. Lábbujjhegyen furakodott az ajtó felé s közben hallotta Német elvtárs nyugodt, minden szót külön hangsúlyozó, száz régi pártértekezletről ismert hangját.

— Mai ülésünk tárgya a földmunkásság és a földreform, különös tekintettel a város birtokában lévő földekre s általában a nagybirtokra. Felkérem a mélyen tisztelt elvtársakat...

Farkas Béla festménye